

владою: законодавчою, виконавчою і судовою) і Світовим громадянським суспільством (недержавною владою).

Встановлено, що три вищезгадані глобалізаційні процеси, що відбуваються у горизонті структури, функціональних можливостей і організаційної взаємодії, зливаються у єдиний процес трансформаційних перетворень світосистеми, в основі якої лежить процес соціального метаболізму, що обслуговує якісно новий тип організації життєдіяльності планетарної спільноти – Світове суспільство знань, що має, як мінімум, три виміри: 1) онтологічний (структурний, генетичний) з кінцевим продуктом – мережеве суспільство (за М. Кастельсом); 2) функціональний з кінцевим продуктом – інформаційне суспільство (за Р. Лейном); 3) кратологічний – кінцевим продуктом – організоване суспільство (за В. Андрущенко) (див. Таб. 1).

Мультиплікаційний ефект саморозгортання планетарного світу полягає у тому, що атрактори, до яких ми віднесли світовий ринок, соціальну комунікацію, смисл мовної взаємодії, розширення демократії, у своїй сукупності є нічим іншим, як науково-технічним прогресом. Він нам відомий був і до цього, але на теперішньому етапі ми виокремили у його структурі інші елементи, що стали провідними джерелами у горизонті інформаційної доби розвитку планетарного людства.

Незважаючи на надзвичайно велику швидкість соціальних змін до появи порогу сингулярності, параметром порядку буде залишатися особистість людини, оскільки планетарний світ – це її матеріалізований внутрішній соціальний світ, і тому вона має бути їх володаркою і повелителькою аж до моменту «бунту» породженого нею світу проти неї самої ж. Це означає, що після того, як ми пройдемо поріг соціальної сингулярності, планетарне людство ввійде у постлюдський світ. Планетарний світ перетвориться більше, ніж ми можемо це уявити, і несподівано виявиться населений надрозумними створіннями.

На цьому фоні будь-які кроки, на кшталт референдуму у Великій Британії щодо виходу її зі складу ЄС, по суті нічого не змінюють. Такі кроки мають значення для політичної сфери, що нині є потужним гальмом на шляху до становлення планетарного суспільства, оскільки чіпляються за останки національного і живлять містечкові інтереси. На противагу цьому явищу слід розглядати створення нині ШОС, що об'єднує у цілісність низку країн азійського регіону у нову економічну, соціальну, політичну, а згодом і у специфічну військову структуру – цілісність континентального масштабу.

Отже, постлюдський світ, який у результаті сучасних глобалізаційних тенденцій з'явиться, можливо, буде таким чужим для нас, що зараз ми не можемо знати про нього абсолютно нічого. Єдиним виключенням можуть бути фундаментальні закони природи, але навіть тут іноді допускається існування ще не відкритих законів (у нас доки немає теорії квантової гравітації) або не до кінця зрозумілих наслідків з відомих законів (подорожі через просторову червоточину, створення «всесвітів-немовлят», подорожі в часі і т.п.), за допомогою яких постлюди зможуть робити те, що ми звикли вважати фізично неможливим. А пророцтва мислителів збуваються, як відомо, майже на сто відсотків.

Закономірно перед сучасною теоретичною думкою постає питання про Світове суспільство знань і його функцію у еволюційному розвитку планетарної спільноти. Що воно собою знаменує? Воно завершує планетарний

період буття людини? Воно є перехідною ланкою між планетарним і космічним буттям людини? Воно є само по собі космічною формою буття людини? І де тоді шукати поріг соціальної сингулярності? Це нагальні питання, на які ще треба відповісти.

Ryabeka O. G., PhD in Political Science, Associate Professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), bvp51@ukr.net

Brexit in the light of major globalization trends of the modern planetary world

The article studies the restructuring of planetary world from the perspective of social singularity, formalizes four tendencies of the modern globalization process and provides their natural products, which in the process of social interaction generate the multiplier effect with the attractor of the scientific and technological progress, order parameter – Planetary personality and generic product – Global society of knowledge.

Keywords: brexit, planetary world, social singularity, globalization, attractor, order parameter, network society, information society, organized society, Global society of knowledge.

Рябека О. Г., кандидат политических наук, доцент, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), bvp51@ukr.net

Brexit в зеркале ведущих тенденций глобализации современного планетарного мира

С позиций социальной сингулярности рассмотрено переструктурирование планетарного мира и влияние на него референдума у Великой Британии относительно ее выхода из состава ЕС, формализованы четыре тенденции современного процесса глобализации и поданы их естественные продукты, что в процессе социального взаимодействия порождают мультипликативный эффект с аттрактором научно-технического прогресса, параметром порядка – Планетарной личностью и родовым продуктом – Глобальным обществом знаний.

Ключевые слова: brexit, планетарный мир, социальная сингулярность, глобализация, аттрактор, параметр порядка, сетевое общество, информационное общество, организованное общество, глобальное общество знаний.

* * *

УДК 101.1:316

Савицька І. М.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, Національний університет біоресурсів
і природокористування України (Україна, Київ),
lsavitskaya@gmail.com

Медведенко Л. К.,
студентка економічного факультету, Національний
університет біоресурсів і природокористування України
(Україна, Київ), lsavitskaya@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ СВОБОДИ ЯК ФОРМИ ОБМЕЖЕНОЇ СВІДОМОСТІ В ТОТАЛІТАРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Здійснюється соціально-філософський аналіз сутності свободи в тоталітарному та авторитарному суспільстві, з'ясовуються передумови формування тоталітарної політичної свідомості, її специфіки. Зазначається, що концепція свободи в тоталітарному суспільстві певною мірою виключає наявність вольового моменту, оскільки людина звільняє себе від особистісної відповідальності за побудову структури специфічного буття, відмінного від раціонально-емпіричних схем. Водночас, автор робить висновок, що обмеження свободи при тоталітаризмі не означає її повного анулювання. Так, авторитарна влада швидше трансформує свободу з площини духовно-креативних цінностей у сферу морального нігілізму і здійснює заміну творчого начала сліпим підпорядкуванням і копіюванням.

Ключові слова: тоталітаризм, тоталітарний режим, суспільство, тоталітарна свідомість, свобода, авторитаризм, особистість, звільнення свідомості.

*Минуле нам ніколи не скаже, що ми повинні робити,
але натомість може вказати на те,
чого нам не слід повторювати...*

X. Ортега-і-Гассет

Питання політичної свідомості, прав і свобод в тоталітарному та авторитарному суспільстві є постійним об'єктом дослідження та оцінок в різному контексті

соціально-філософської проблематики. Актуальність статті зумовлена необхідністю критичного осмислення феномена тоталітаризму, поняття свободи та свідомості в тоталітарному суспільстві. Дослідження зазначеної проблематики є необхідним, оскільки в обставинах глибокої політичної кризи, запровадження тоталітарних методів управління громадськістю відбувається і на сучасному етапі розвитку суспільства та держави, навіть за умов наявності демократичних принципів функціонування політичної системи.

Велике значення для розробки концепції тоталітарної політичної свідомості, феномену свободи, мають роботи західних фахівців в різних сферах гуманітарного знання: Т. Адорно, Х. Арндт, Р. Барта, З. Бжезинського, М. Вебера, М. Драхта, М. Еліаде, М. Кертиса, Г. Маркузе, Е. Нольге, Х. Ортеги-і-Гассета, К. Поппера, В. Райха, Б. Рассела, Д. Растоу, З. Фрейда, Е. Фромма, С. Хантингтона, М. Хевеші тощо. Праці українських науковців В. Барана, С. Грабовського, О. Дергачова, А. Колодія, С. Кульчицького, М. Михальченка, М. Поповича, Ф. Рудича, В. Табачковського та ін., дозволяють простежити культурно-історичні та соціально-філософські передумови, феноменологію тоталітаризму та авторитаризму в контексті таких формоутворень як міф і символ, релігія і мистецтво, національний характер і менталітет, маніпуляція свідомістю, масове суспільство і масова психологія.

Метою статті є здійснення соціально-філософського аналізу сутності свободи в тоталітарному та авторитарному суспільстві, з'ясування передумов формування тоталітарної політичної свідомості, її специфіки.

XX століття було століттям глобальних історичних потрясінь, значимих і не маючих аналогів у минулому, як за своїми масштабами, характером протікання, так і за своїми результатами. Емоційне сприйняття цих подій суспільною свідомістю ще довго даватиме про себе знати. На долю декількох поколінь припали серйозні випробування політичними режимами. Навантаження на психіку примушувало багатьох людей вдаватися до спрощення реакцій, абстрагування від надмірно вимогливих моральних принципів, використання стандартних моделей поведінки і, як наслідок, звужували простір особистісної свободи. Зворотна сторона цього процесу – несподівані сплески невмотивованого свавілля й агресивності. Все це є результатом болісного пошуку і переоцінки цінностей минулого, вироблення нових соціальних орієнтирів та етичних ідеалів. У світі швидкомінливих подій і ситуацій існує нагальна потреба знайти якісь сталі, фундаментальні імперативи, які були б духовним підґрунтям пошуку нових горизонтів людської сутності і людської свободи. Російський філософ І. Ільїн визначав тоталітаризм як «політичний лад, який безмежно розширив своє втручання в життя громадян, що включив всю їхню діяльність в обсяг свого управління і примусового регулювання» [2, с. 65]. В свою чергу, німецько-американський філософ і політолог Х. Арндт, окреслюючи риси феномену тоталітаризму, наголошувала, що йому притаманна «непохитна віра в ідеологічний вигаданий світ» і ця віра підтримується претензією на досягнення Істини [1, с. 570]. Найбільш характерна риса тоталітаризму – послідовне свавілля, що дозволяє не тільки довільно визначати винних та невинних членів спільноти, але й повноправно нищити «невинних», порушуючи власні ж правила, –

обумовлена внутрішньою логікою: тоталітарний режим вимагає тотальної відданості, тобто визнання за ним права виносити судження найвищого рівня істинності. Визначаючи філософські засади тоталітаризму, Х. Арндт розділяє авторитарні режими, метою яких було керування політичною сферою суспільного життя, та тоталітарні, що заперечують духовну свободу людини. Авторитарний режим не намагається встановити тотальний контроль над усіма сферами життя, зберігає певну автономність особистості і суспільства у неполітичних сферах.

Цілком зрозуміло, що тоталітарні та авторитарні режими ХХ століття були спрямовані на викорінення вільного мислення, яке протистояло владі та організації цих режимів. Але не можна заперечувати існування за часів цих режимів феномену вільної думки. Сучасні авторитарні режими володіють більшими шансами, ніж тоталітаризм, для переходу до демократії. Тут існує потенціал для політичної самоорганізації громадянського суспільства, тут проявляються незалежні від держави економічні інтереси, на основі яких можуть сформуватися політичні інтереси. Кожна суспільна система, як система демократична, так і система тоталітарна, мають власну систему цінностей. І в ситуації, коли індивід поділяє такі цінності, він до певної міри також може відчувати себе вільним, і навіть абсолютно переконаним у справедливості таких цінностей. Зазначимо, що в рамках тоталітарних форм правління максимально актуалізується свобода від відповідальності в усіх сферах соціального буття. Такий стан найкраще імпонує інстинктивно-еґоїстичній природі антропогенного фактору, за якого настає неминуча духовна деградація особистості. Отже, визнаємо за авторитарною владою негативну прерогативу, бо вона завжди буде обмежуватися виключно особистими інтересами і переслідувати тільки власну вигоду. Її установка на максимальну раціональність і ефективність також спрямована на досягнення наріжних цілей, часто за рахунок неадекватних витрат, що завдають шкоди майбутнім поколінням. Як зазначає Е. Фромм, у такому суспільстві «індивід перестає бути собою; він повністю засвоює тип особистості, запропонований йому загальноприйнятим шаблоном, і стає точно таким же, як всі інші, і таким, яким вони хочуть його бачити. Зникає різниця між власним «я» і навколишнім світом, а разом з тим і усвідомлений страх перед самотністю й безсиллям. Відмовившись від власного «я» і перетворившись на робота, подібного мільйонам інших таких же робітників, людина вже не відчуває самотності і тривоги. Проте за це доводиться платити втратою своєї особистості» [7, с. 159].

Проблему, з якою зіштовхується тоталітарна демократія, можна було б назвати парадоксом свободи. Чи сумісна свобода людини з винятковістю її існування як соціального феномена, навіть якщо ця винятковість націлена на досягнення максимуму соціальної справедливості та безпеки? Парадокс авторитарної свободи полягає в тому, що вона відповідає на питання позитивно. Проголошена нею мета ніяк не постає абсолютною ідеєю, що існувала поза людиною і передувала їй. Вона розглядається як іманентна для розуму і волі людини, яка забезпечує найбільш повне задоволення її інтересу, що є гарантією її свободи. Тоталітарна тенденція органічно взаємодіє зі встановленням громадянського курсу на вирішення соціальних проблем виключно у рамках раціоналістичної парадигми. При цьому свобода як філософсько-політична

категорія знаходить специфічну структуру, властиву елементам деструктивно-аксіологічного ряду. Індивід рефлексує волю лише у випадку ідентифікації себе як засобу досягнення схем з максимально раціоналізованих структурою. Тому його свідомість звільняється від моральних принципів, особистої відповідальності. Ці епізоди будуть зайвими, якщо головною метою суспільства стає дозвіл утилітарно-споживчих інтересів. У той же час будь-який суб'єкт такого суспільства, незалежно від його соціального статусу глибоко безправний і позбавлений навіть мінімальних гарантій з боку соціуму для реалізації особистісного потенціалу. Соціальну базу тоталітарних політичних систем представляє «людина – маса», де кожна людина є лише певним «гвинтиком» та зручним об'єктом для тоталітарного маніпулювання завдяки своїм характерним рисам. «Маса – це рядова людина, якісна однорідність, суспільна безформність..., людина, що не відрізняється від інших... є повторенням загального типу», – зазначає іспанський філософ Ортега-і-Гассет [4, с. 17]. В масі людина починає жити міфами [4], а це означає – без істин, і саме в масовому суспільстві, як вважає Х. Арендт, терор стає головним стрижнем політичної діяльності, який і знаходить своє завершення у тоталітаризмі [1]. Тоталітаризму властивий контроль з боку держави щодо життя окремої людини, заснований на фізичному і психологічному терорі, що є причиною серйозних «мутацій» на особистісному рівні, які незворотно спотворюють свідомість людини. Тоталітарна політична свідомість є синтезом масової політичної свідомості в її класичному політико-психологічному розумінні й політичної свідомості мас у масовому суспільстві.

Якщо ми говоримо про суспільство сучасного типу, то передбачається, що воно побудовано на раціональних підставах. Це суспільство має бути стійким, надійним, адаптованим до різних непередбачених змін. Нічого в світі не дає людині впевненості в тому, що вона вільна, якщо вона усвідомлено не бере цінність внутрішньої свободи, яка залишається з нею, навіть коли вона є в'язнем зовнішніх обставин. Людина не може бути звільнена зовнішнім чином більше, ніж вона вільна внутрішньо. «Зовнішня свобода, – писав І. Ільїн, необхідна для внутрішнього самовизволення; вона священна лише як вірна застава внутрішньої свободи... Воістину вільною духовно є самостійна людина; людина ж, що звільнена тільки ззовні, може зловживати своєю свободою і перетворювати її на абсолютну внутрішню неволю, на жахливе внутрішнє рабство» [3, с. 175]. У світогляді людей покоління ХХ–ХХІ століття свобода повинна перетворитися з ілюзії, що досягається колективно, на свободу конкретної, самоцінної особи, здатної здійснити себе, самореалізуватися в творчому пориві, брати активну участь в безперервному творінні свого життя, долі. Тільки така свобода здатна чинити опір тотальності і конформізму, не пригнічувати свободу іншої людини, не використовувати її тільки як засіб, зберігати толерантність до світу почуттів, цінностей і цілей іншого. Реальна суспільна, політична свобода для кожної держави, для кожного громадянина і людини – це не тільки надбання історії, але і результат повсякденної й безкомпромісної боротьби усякого загалу і кожного громадянина за власні права, за поліпшення демократичного устрою, демократичні ідеали та цінності [5, с. 88]. Свою працю «Джерела тоталітаризму» Х. Арендт завершує такими словами: «Починання, перш ніж стане

історичною подією, є найвищою здатністю людини; у політичному сенсі воно ідентичне людській свободі. Це починання забезпечується кожним новим народженням; воно і справді – у кожній людині!» [1, с. 579]. Людська Індивідуальність – це особливий стан самосвідомості людини щодо світу і себе, і саме тому, – це головна умова опору насильству, прояву будь-яких рис авторитаризму. Свобода волі, позбавлена будь-яких обмежень, неминуче перетворюється на свавілля. Через те, особистісна свобода повинна бути співвіднесена з обов'язком, який виражений в соціальній дисципліні та законодавстві. Вільною свобода стає тільки через приборкання свавілля. Людина повинна залишатися людиною в межах прийнятних норм і приймати та поважати свободу інших.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, тоталітарна та авторитарна свобода, як типи обмеженої свободи, вимагають залучення додаткових засобів для свого обґрунтування. В тоталітарному суспільстві концепція свободи виключає наявність вольового моменту, оскільки людина звільняє себе від особистісної відповідальності за побудову структури специфічного буття, відмінного від раціонально-емпіричних схем. У принципі, це і є свобода від вольового акту, бо прагнення до досягнення раціональної ефективності не передбачає особистісного зусилля для усвідомлення власної нелегітимності в бутті. Швидше, навпаки, свобода в цьому випадку підміняється прагненням нівелювати себе щодо об'єктивної доцільності. Остання стає основним виправдувальним мотивом, що звільняє людину від постійних сумнівів з приводу творчо-етичного вектора у своїй діяльності. Ця обставина є приводом для владно-бюрократичних структур постійно виправдовувати заходи щодо обмежень свободи в соціально-правовому просторі. Але ми доходимо до висновку, що обмеження свободи при тоталітаризмі і авторитаризмі не означає її повного анулювання. Так, авторитарна влада швидше трансформує свободу з площини духовно-креативних цінностей у сферу морального нігілізму і здійснює заміну творчого начала сліпим підпорядкуванням і копіюванням. Відтепер свобода актуалізується не як предикат творчого творення і конституювання особистісного феномена, а як спекулятивний чинник особистісного невтручання, що знімає будь-яку відповідальність зі свідомості та перетворює її пасивний матеріал в реалізації чужої волі.

Формування суспільно-активної творчої особистості, для якої важливим компонентом є прагнення до свободи, до саморозкріпачення та звільнення своєї свідомості, є необхідною умовою політичного розвитку України, становлення демократичного суспільства та правової держави. Цей процес буде супроводжуватися підвищенням ефективності та відповідальності політичної влади, що, в кінцевому рахунку, дозволить створити державу, здатну надати людям свободу для розвитку своїх здібностей і потенційних можливостей, успішно втілити в життя ідеї громадянського суспільства, подолати стереотипи тоталітарного минулого. Справжня ж свобода свідомості можлива лише за умов руху до реалізації себе в дійсності, і через це, далі – до вдосконалої самосвідомості. У сучасному світі свобода знаходить все нові і нові форми вираження. Відповідно, назріла необхідність переосмислення теоретичних підстав лібералізму та напрацювань прагматистського постмодерну щодо проблем демократії, свободи, прав людини і взаємин

культур. Соціокультурні трансформації, процес становлення громадянського суспільства, які відбуваються сьогодні в Україні, можливі лише за наявності в суспільстві «критичної» маси вільних особистостей, духовно розвинених, здатних взаємодіяти з іншими особистостями в ім'я загальних цілей, інтересів, цінностей. У цьому плані актуальними є дослідження та пошук механізмів розвитку людини від індивіда до особистості, добровільного прилучення до високих моральних цінностей, набуття істинної внутрішньої свободи.

Список використаних джерел

1. Арентд Х. Джерела тоталітаризму / 2-е. вид. / Пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2005. – 584 с.
2. Ильин И. А. О грядущей России: избр. ст. / И. А. Ильин. – М.: Воениздат, 1993. – 368 с.
3. Ильин И. А. Путь духовного обновления // Ильин И. А. Путь к очевидности. – М., 1993. – 432 с.
4. Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас / Ортега-і-Гассет Х. Вибрані твори. – К.: Основи, 1994.
5. Раз Дж. Моральні засади свободи. – К.: Веселка, 2001. – 431 с.
6. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон / [Пер. с англ.]. – М.: РОССПЭН, 2003. – 386 с.
7. Фромм Э. Бегство от свободы [Текст] / Эрих Фромм. – М.: Прогресс, 1995. – 251 с.

References

1. Arendt X. Dzherela totalitaryzmu / 2-е. vyd. / Per. z angl. – K.: Duh i litera, 2005. – 584 s.
2. Il'in I. A. O grjadushhej Rossii: izbr. st. / I. A. Il'in. – M.: Voenizdat, 1993. – 368 s.
3. Il'in I. A. Put' duhovnogo obnovenija // Il'in I. A. Put' k ochevidnosti. – M., 1993. – 432 s.
4. Ortega-i-Gasset H. Bunt mas / Ortega-i-Gasset H. Vibrani tvor. – K.: Osnovi, 1994.
5. Raz Dzh. Moral'ni zasady svobody. – K.: Veselka, 2001. – 431 s.
6. Hantington S. Tre't'ja volna. Demokratizacija v konce XX veka / S. Hantington / [Per. s angl.]. – M.: ROSSPJeN, 2003. – 386 s.
7. Fromm Je. Begstvo ot svobody [Tekst] / Jerih Fromm. – M.: Progress, 1995. – 251 s.

Savitska I. M., PhD, Associate Professor of Philosophy at the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), isavitskaya@gmail.com

Medvedenko L. K., student of economic faculty of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), Isavitskaya@gmail.com

Transformation of freedom as forms of the limited of consciousness in a totalitarian society

The article is social-philosophical analysis of the essence of freedom in a totalitarian and authoritarian society; it appears prerequisites for the formation of a totalitarian political consciousness, its specificity. It is noted that the concept of freedom in a totalitarian society to some extent exclude the presence of volitional moment, because people relieve themselves of personal responsibility for building a specific structure being different from the rational-empirical schemes. However, the author concludes that the restriction of freedom to totalitarianism does not mean its complete cancellation. Thus, the authoritarian government quickly transforms freedom from the plane of spiritual and creative values in the sphere of moral nihilism and makes replacement creativity blind obedience and copying.

Keywords: totalitarianism, a totalitarian regime, a society, a totalitarian consciousness, freedom, authoritarianism, personality, consciousness exemption.

Савицкая И. М., кандидат философских наук, доцент кафедры философии, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Киев), isavitskaya@gmail.com

Медведев Л. К., студентка экономического факультета, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Киев), Isavitskaya@gmail.com

Трансформация свободы как формы ограниченного сознания в тоталитарном обществе

Осуществляется социально-философский анализ сущности свободы в тоталитарном и авторитарном обществе, выясняются предпосылки формирования тоталитарного политического сознания, его специфики.

Отмечается, что концепция свободы в тоталитарном обществе, в определенной степени, исключает наличие волевого момента, поскольку человек освобождает себя от личной ответственности за построение структуры специфического бытия, отличного от рационально-эмпирических схем. В то же время, автор делает вывод, что ограничение свободы при тоталитаризме не означает ее полного аннулирования. Так, авторитарная власть, скорее, трансформирует свободу из плоскости духовно-креативных ценностей в сферу морального нигилизма и осуществляет замену творческого начала слепым подчинением и копированием.

Ключевые слова: тоталитаризм, тоталитарный режим, общество, тоталитарное сознание, свобода, авторитаризм, личность, освобождение сознания.

* * *

УДК 167.2

Максюта М. Є.,
доктор філософських наук, професор,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (Україна, Київ),
moskalik_1993@mail.ru

Мала Я. Л.,
аспірантка, Національний університет біоресурсів
і природокористування України (Україна, Київ),
moskalik_1993@mail.ru

РЕЦЕПЦІ ІДЕЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО ГУМАНІЗМУ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ФІЛОСОФІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТОЛІТТЯ

Вітчизняний історико-філософський дискурс початку XX ст. засвідчив, що в статусі громадянського суспільства формується у відповідності з процесами зміцнення його структур на засадах патріотизму, розвитку національної самосвідомості, розширення можливостей недержавних об'єднань та утвердження особистості в умовах обмеження впливу державної влади та зміцнення «суспільства громадян». При цьому поглиблюється розуміння змісту особистого життя як визначального суспільно консолідуючого чинника завдяки активізації «культурної особистості» у її життєздісненнях та відношеннях до «культурної держави», як засадничих понять, вважав Б. Кістяківський, що зманіфестуюють утвердження нового суспільства; рівень його розвиненості співвідносний із умовами й спрямуваннями виває повноти життєздійснення людини, яка практично реалізує можливості правової держави як «вищої форми державного буття»; дотримуючись обов'язків, індивід володіє відповідними правами особистісного життя як громадянина. У розвиненому громадянському суспільстві інституціоналізована державна влада не над індивідуальною особистістю – друга при цьому, у кінцевому рахунку, завдяки незалежним громадянським об'єднанням, є вільним співчасником державно-політичної системи. Українські мислителі кінця XIX – перших десятиліть XX ст. спиралися на положення, що громадянський гуманізм зміцнюється в атмосфері національно-ідейно зорієнтованої суспільної свідомості, заснованої на глибокій вірі в людську особистість та усвідомленні доконечності формування національної держави, покликаної солідаризувати інтереси людей та соціальних груп. Тому сучасне гуманістично зорієнтоване суспільство покликане розвиватися в атмосфері умов і структур національної правової держави, визначених і спрямованих громадянськими якостями людини, рисами її громадянської свідомості. Або, з іншого боку, суспільство громадянське конституюється та розвивається як усе більшою мірою людиностверджувальне. Українські мислителі, суспільно-політичні діячі зазначеного періоду демократичні засади розглядали як визначені у системі державного устрою за умов української незалежності. Громадянським, відтак, вбачалося гуманістично спрямоване суспільство, засноване на національно-культурних засадах, суспільство консолідованої свободи розвитку усіх його сфер, культури та умов свободних проявів людини, позаяк, згідно Б. Кістяківському, «право тільки там, де є свобода особистості», суспільство широкими можливостями реалізації матеріальних і духовних людських потреб та інтересів, коли, сприяючи повноті людських самопроявів, воно демонструє риси самоорганізації. Проведений аналіз засвідчує, що на засадах переосмисленого історико-філософського досвіду ідей громадянського гуманізму сучасній гуманістичній синтез етнонаціональних цінностей в ракурсі удосконалення громадянського суспільства суголосний національно-культурному відродженню, коли у єдності зазначених спрямувань зніциуються ідеї сучасного змісту громадянської освіти та виховання, формування громадянських чеснот та само ідентифікації.

Ключові слова: гуманізм, громадянин, громадянськість, демократія, патріотизм, свобода, особистість, ідейно-національна єдність.

Громадянське суспільство успішно розвивається в атмосфері усебічно національно-культурно просякнutoго суспільного буття – аж, до власне, державних структур та суспільної ідеології, і в першу чергу – національно-ментальнісної, культурної відкритості до людської